

EL LLEGAT I LA CONSCIÈNCIA ROMANO-GÒTICA. EL NOM D'HISPÀNIA *

Frederic UDINA i MARTORELL

Aquestes pàgines que seguiran constitueixen unes consideracions d'aproximació a la nostra Història dels segles que estudia el nostre Symposium, a base d'aquest llegat romano-gòtic. Hi ha una sèrie de dades que ens permeten de remarcar la gran importància que a la nostra terra tingué durant els segles VIII-XI, tota l'aportació gòtica, tan oblidada per la majoria dels nostres historiadors.

Una vegada haguem insistit sobre això, caldrà estudiar també la importància que tingué la segona paraula de la locució Marca Hispànica HISPÀNIA; nom donat al nostre país per les gentes de fora, car els noms relatius a regions o països acostumen a procedir de l'exterior.

* El títol d'aquest tema d'estudi presentat i llegit al Symposium fou «El llegat i la consciència romano-visigòtica. El nom d'Hispania». Però tenint en compte que en les fonts de l'època el nom visigòtic no apareix i sí el de got, substituïm, per considerar-lo més exacte, els mots romano-visigòtica per romano-gòtica. Amb això, a més, estem d'acord amb el que va sostenir el nostre benvolgut col·lega Jesús Lalinde, que en el seu tema d'estudi sobre *Hispanos, godos y hostolenses* en la *órbita de los francos* d'aquest Symposium cridava l'atenció de l'error d'emprar el mot visigots i visigotisme aplicat en aquesta època, quan realment el mot convenient històricament parlant és el de gots i goticisme. Malgrat tot cal recordar el títol de la «Lex romana wisigothorum». De la mateixa manera hauríem d'abstenir-nos de parlar de Catalunya i de català amb el corònim i l'ètnic (Catalunya i català), però si haguéssim d'emprar el propi que fóra el d'Hispania i d'hispanos, resultaria equívoc. Acceptem, doncs, malgrat la incoherència, els mots de Catalunya i català-ns, bé i que impropis en aquesta època.

PRIMERA PART

Al voltant de la temàtica de la primera qüestió, hem escrit des de fa temps, en els nostres treballs històrics primerencs, algunes insinuacions, intuïnt aquesta tendència —la influència romano-gòtica—, com un pòsit que no solament supervivia, sinó que continuava vivint, després de la invasió musulmana i en els territoris ja alliberats. Així, ja el 1955 en un assaig sobre el marc històric del domini lingüístic català, al VIIè Congrés Internacional de Linguistique,¹ ja valoraven aquest visigotisme. Després, en la dècada del seixanta, en escriure sobre la Barcelona comtal,² o al voltant de l'Evolució del poder comtal, al VIIè Congrés d'Història de la Corona d'Aragó³ i als «Cahiers de Civilizations médiévales», de Poitiers.⁴

Però d'una manera molt més directa, aprofundirem en el tema amb motiu d'un article ben dens i profitós del benvolgut col·lega Michel Zimmermann, del qual en férem la recensió amb amples comentaris.⁵ Tema que ampliarem en el passat Col·loqui Internacional sobre Hug Capet (1987) parlant de la consciència visigòtica del nostre país durant els segles esmentats.⁶ Més recentment encara tractarem el mateix tema al Congrés Internacional d'Història dels Pirineus⁷ i a Salamanca, a la Taula Rodona sobre «La Cataluña del siglo X»,⁸ especialment sobre el nom d'Hispania.

Com dèiem a l'esmentat col·loqui de fa dos anys, caldrà tenir en compte, doncs, que la petja romano-gòtica que trobarem a l'anomenada Catalunya carolíngia als segles VIII-XI no és una revifalla o aparició sobtada durant el domini franc, sinó una conti-

1. «VIIème Congrès International de Linguistique Romane»: Actes et mémoires, vol. II, pp. 85-91.

2. «Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad», núm. 3 (1962), pàgines 93-112.

3. Actes i Memòries del «VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón», 1962, vol. III, pp. 261-275.

4. *L'évolution du titre comtal à Barcelone. Les débuts de l'institution*, núms. XIV, 2 (1971), pp. 149-157 i XVII, 3 (1974), pp. 235-245.

5. *El sedimento visigodo en la Cataluña condal, a propósito del artículo «L'usage du droit wisigothique en Catalogne...»*, a «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», núm. LXXXVII, 2 (1974), pp. 565-981.

6. *Llegat, sediment i/o consciència visigòtica a la Catalunya dels ss. VIII-XI*, treball llegit al col·loqui «La France de l'an Mil», París, Senlis, Auxerre, Barcelone, Metz, juny-sobre. 1987 (en premsa).

7. *La Marca Hispànica*, ponència al congrés esmentat, tingut a Cervera el mes de novembre de 1988, organitzat per la UNED (en premsa).

8. *Sociedad, política y reconquista en la Cataluña del siglo X*, a l'esmentada taula rodona organitzada per la «Càtedra de Cultura Catalana "Jaume Vicens Vives"» de la Universidad Pontificia de Salamanca (en premsa).

nuació del que imperava a Catalunya des del segle viè.⁹ Amb paraules d'Abadal, recordem que la invasió musulmana no destruí pas de cop la separació dels pobles i encara menys la superioritat dels gots. La major part de les autoritats locals que pactaren amb els sarraïns eren de raça goda i també eren godes les famílies que es perpetuaren en càrrecs comtals durant la dominació musulmana, les quals seguiren ocupant-los després de l'alliberament; i això ho veiem a Astúries, a Septimània i a Catalunya.¹⁰

UNA BREU ULLADA A LA HISTORIOGRAFIA

La historiografia fins el segle XX

Abans, però, d'entrar de cop al tema que ens proposem, caldrà repassar breument la historiografia corresponent, manifestant, però d'entrada, que l'esmentat tema del que anomenem goticisme, no ha estat conreat per la nostra historiografia en la mesura que requeria. Ho veurem de seguida, remarcant que, segons com, s'atengué més en temps reculats. Vegem-ho, seguint un ordre cronològic de l'aparició de les obres històriques més destacades.

Ja abans d'aquestes, cal recordar que els juristes dels segles xiv i xv, com ens ha recordat aquest matí l'estimat jurista Pons i Guri en el seu tema d'estudi, ja recollien la filiació dels catalans dels gots i parlava de la importància de Llibre Jutge.

De passada esmentem les dues darreres cròniques de l'Edat Mitjana, la de Gabriel Turell *Recort*, corresponent al s. xv, que, en línies generals segueix el patró de Jiménez de Rada i la de Pere Tomic: *Historias e conquestas... e comtes de Barcelona*, de l'any 1534, que inclou alguna notícia dels gots a la Catalunya naixent; però, ple de llegendes i de notícies sobre altres regnes d'Espanya.

El primer gran historiador que ens cal però esmentar és Diago,¹¹ el qual dóna significatiu relleu a la presència dels gots als primers temps de la reconquesta: els presenta com un petit nombre: «los pocos godos y christianos que en ella [Catalunya] avia»

9. Vegeu nota 6. El que acabem de dir correspon a la primera plana del text mecanografiat del dit cohoqui, que es troba encara en premsa (estiu del 1989).

10. Abadal i de Vinyals, R. d': *Dels visigots als catalans*, 2 vols., Barcelona, Ed. 62, 1974, vol. I, p. 104.

11. *Historia de los victoriosísimos condes de Barcelona*, Barcelona, 1603.

entregaren el poder a Carlemany.¹² Més tard parla repetidament dels gots i del privilegi d'aquest i del seu fill Lluís.¹³ En el segon llibre, capítol I, de nou alludeix als gots, posats com a guarnició a Barcelona per Lluís el Piadós i es refereix a l'exèrcit d'aquest i diu que correntment se li diu exèrcit dels francs, on hi havia, però, moltíssims gots i «españoles» (vol dir «hispani»).¹⁴ Es refereix als habitants de Barcelona quan la conquesta i a «la buena guarnición de godos», així com l'afirmació d'ésser got el «capitán» Berà; i continua dient que si gots havien estat els «señores de España», ara un got Ayson, junt amb Bera¹⁵ s'alien contra els francs (el dubte de si Aisó fou got o sarraí, al marge) i amb relació amb aquesta sublevació afirma que els espanyols descendeixen dels gots i que Berà i Aisó s'haurien fet de nou senyors d'Espanya. Un altre got apareix ben aviat, el cèlebre Recosind que volgué supplantar el bisbe.¹⁶ Finalment, es refereix a Guifré «godo de nación» i a la fi d'aquest paràgraf, que hem esmentat, reproduceix íntegre el privilegi de Carles el Calb, del 844, relatiu als hispans i gots.

Al cap de mols pocs anys del llibre de Diago, escrivia la seva obra Pujades, *Crònica universal del Principat de Catahalunya*.¹⁷

Uns quants anys més tard de l'aparició de les obres de Diago i Pujades, escrivia la seva Pere de Marca, la tan coneguda *Marca Hispanica sive limes hispanicus*.¹⁸ De tots és conegut l'objectiu que es proposà Marca en escriure aquesta obra i per tant tot el que ens diu en relació als visigots té molta més importància que escrit per altres autors. La seva missió política a Catalunya i el propòsit d'afrancesar la nostra Història, ens sembla ben clara. Però en altres treballs nostres hem remarcat el paràgraf relatiu a l'origen de la institució comtal, que referint-la als visigots, té, com dèiem, molta més importància en la seva ploma. L'autor ens diu que l'origen dels comtats no s'ha de buscar en les institucions carolíngies, sinó en les gòtiques, car els gots posaven al front de les ciutats, un comte.¹⁹ Però al marge del que pugui explicar Pierre de Marca, l'interès de l'obra sortida de les seves mans és el gran apèndix documental, font inesgotable de notícies on han anat a

12. Cap. XVIII del primer llibre de l'autor esmentat.

13. *Ibidem*, p. 48.

14. *Ibidem*, p. 49.

15. *Ibidem*, pp. 51, 52 v.º i sgts.

16. *Ibidem*, p. 54.

17. *Crònica universal del Principado de Cathalunya*, Barcelona, 1609.

18. París, 1688.

19. *Marca Hispanica*, col. 252.

pouar tots els historiadors i on encara hi van ara. A través de la lectura dels centenars de documents que hi inclou, es troben moltes i moltes cites del caràcter que a nosaltres ens interessa i que han estat recollides per tants i tants historiadors.

L'obra de Marca representa una fita molt important en la nostra historiografia, car, com acabem de dir, ha estat la font de molts historiadors i a més l'adopció per al nostre país del nom de Marca Hispànica. D'altra banda, la francització que va representar ha influït marcadament damunt tota la historiografia posterior, especialment després de la Renaixença i en la historiografia que ha estat anomenada romàntica.

L'any 1708 sortiren de les premses els volums de Narcís Feliu de la Peña;²⁰ que recull només l'esmentat privilegi del 844, citant Diago i Marca; d'aquell goticisme del primer no en queda gairebé res.

Una obra monumental ens cal ara esmentar, la de Jaime Villanueva.²¹ Les notes que de manera esparsa ens dona el savi eclesiàstic tenen un gran valor al nostre objecte, car calibrà sempre molt finament les notícies que recull. Respecte al nostre tema, les al·lusions a la transcendència de la legislació gòtica a Catalunya són d'un gran encert. Villanueva ens diu textualment que sorprèn la continuació de la legislació gòtica a Catalunya, així com la valoració que ens fa del concili de Barcelona de l'any 906.²²

Més tard, Andreu Avelí Pi i Arimon publicava la *Barcelona Antigua y Moderna*. El capítol que a nosaltres ens interessa és el tercer. L'autor és bastant conscient del goticisme jurídic, car no es contenta en parlar d'una supervivència, sinó que diu que les lleis visigòtiques *reviuen* amb la reconquesta i són la base de la legislació comtal i dels Usatges.²³

L'any 1967 Oliver Estellés reunia les cites del Llibre Jutge que li facilitava la *Marca Hispania*.²⁴

Pocs anys després apareixia una obra cabdal per a la Història de Catalunya; ens referim a Devic et Vaissette que ens oferien tant en el text, com en els apèndixs documentals una abundant informació sobre el nostre país i les mencions del tema que ens ocupa són d'un gran interès.²⁵

20. *Anales de Cataluña*.

21. *Viaje literario a las iglesias de España*, Valencia, 1821.

22. *Ibidem*, pp. 51-52 del vol. VIII, la primera cita i p. 262 del vol. VI la segona.

23. Barcelona, 1854.

24. *Estudio sobre el derecho civil de Cataluña*, Barcelona, 1867.

25. *Histoire générale du Languedoc...*, 1872.

J. A. Brutails publicava l'any 1891 el seu estudi sobre la població rural al Rosselló.²⁶ Malgrat la pregona dedicació al tema, en redueix el seu abast en referir-se al procediment, esmentant però abundants cites de la Lex visigòtica²⁷ i malgrat això, recull equivocadament qüestions de dret franc que no es donaren al comtat.

Al darrer any del segle, Balari i Jovany publicà la gran obra sobre els orígens de Catalunya i sensible a tants aspectes de la Catalunya naixent, recull certament la filiació dels Usatges respecte al dret visigòtic, però a través de tantes planes no sabé valorar la influència visigòtica entre els orígens de Catalunya, malgrat el seu reconeixement a la onomàstica germànica.²⁸

La Historiografia del 1900 al 1970

Tot just començat el segle, cal referir-se a l'any 1905 en que el gran institucionalista Eduardo de Hinojosa publicava *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la Edad Media*. La tan coneguda monografia com no podia ser d'altra manera recollia l'herència romano-gòtica en l'aspecte agrari, objecte del seu llibre, i sobretot en el jurídic, parlant de les derivacions «del període romano-gòtic» i admetent clarament, com és lògic, donada la seva formació jurídica, la continuïtat del fet jurídic. No cal entendre's més car tota l'obra de dit autor —cal recordar els petits articles publicats en anys immediats anteriors— donen moltes dades al nostre respecte.

Al segon decenni del segle Guillem M. de Brocà escrivia una Història del dret català i dintre d'unes generalitats, registra la pràctica del dret visigòtic durant l'Edat Mitja.²⁹

Continuant amb l'ordre cronològic de la historiografia que anem seguint cal dir quelcom de dos historiadors de renom: Joseph Calmette i Ferran Valls i Taberner. El primer és l'il·lustre professor de Toulouse; volem remarcar dos trets de la seva obra: d'un cantó reconeix l'aportació visigòtica damunt Catalunya i d'ell és la següent frase: «l'element got va tenir a Catalunya molta més força de penetració que en altres regions d'Espanya, produint una

26. *Étude sur la condition des populations rurales du Roussillon au Moyen Age*, París, 1891.

27. *Ibidem*, vegeu-ne la introducció.

28. *Orígenes Históricos de Cataluña*, Barcelona, 1899. Vegeu-ne especialment els capítols dedicats als Usatges.

29. *Historia del Derecho en Cataluña*, Barcelona, 1918. Vegeu-ne el vol. I, pp. 80-100.

amalgama ètnica que contribuï a matisar-la característicament... a diferents llocs hi havia hagut nuclis de gots, el record dels quals continuà encara tres segles després de la caiguda de la monarquia visigoda». D'altra banda, però, les seves interpretacions, s'inscriuen en una dependència total del nostre país de la França carolíngia i la demostració més palesa d'això ho trobem en les cèlebres conferències que donà a Barcelona l'any 1920, que tant d'èxit varen tenir a la seva època i que seguiren després tots els historiadors catalans.³⁰

Valls Taberner, que escrigué amb Ferran Soldevila, del que parlarem després, el conegut manualet de la Protectora de l'Ensenyança Catalana, seguí les petjades del professor tolosenc, però a més aprofundí amb el coneixement de la Catalunya carolíngia, com ho demostrà encara en 1940, quan escrigué el capítol sobre la Marca Hispànica per a la Història d'Espanya de Menéndez Pidal. Si bé hi ha al·lusions ben clares al tema que ens ocupa com, per exemple, algunes planes sobre els visigots i la cultura europea de l'època, així com les consideracions a la llei visigòtica, no arribà a una precisió més completa sobre la qüestió.³¹

La Història Nacional de Catalunya, d'Antoni Rovira i Virgili, es publicà en el tercer decenni i certament no té en compte gairebé res del tema que ens ocupa. Solament fa referència a què la legislació franca no tingué cap presència a Catalunya i només esmenta els preceptes de Carlemany, Lluís i Carles, relatius al nostre país, reconeixent la nostra personalitat.³²

Arribem amb això —i sense haver recollit obres més generals— a la *Història de Catalunya* de Ferran Soldevila. Immers en els models francesos i seguint, per tant, la línia de Rovira, però amb una gran superioritat, el nostre antic Mestre i company a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, aplica sols en un moment la seva perspicàcia respecte al tema que ens ocupa, i afirma que els trets de goticisme valgueren a Catalunya el reconeixement de la seva diferenciació,

30. L'entrecomillat procedeix de la cita que en fa Valls Taberner en la seva *Marca Hispanica*, Barcelona, PPU, 1987, p. 37, reproduint les paraules de Calmette. Quant a les interpretacions d'aquest mateix autor vegi's *El feudalisme i els orígens de la nacionalitat catalana*, a «Quaderns d'Estudi», Barcelona, Mancomunitat de Catalunya, núms. 47 i 48 (1921); a dit estudi Calmette no té pas gens en compte l'herència goda de Catalunya, sinó que inclou el règim sòcio-polític de la naixent Catalunya dins l'òrbita total dels carolingis.

31. Aquest capítol fou aprofitat per Ricardo del Arco per al volum de l'esmentada *Historia de España*. Recentment ha estat publicat de nou pels hereus de Ferran Valls i Taberner; vegeu la cita anterior.

32. Edició 1924, vol. III, p. 48.

però no es remunta més amunt, malgrat que parla d'un antagonisme dels catalans enfront dels francs.³³

L'any 1940, Josep Rius, l'agosarat editor del Cartulari de Sant Cugat (i dic això perquè la tasca es presentava com a molt difícil, malgrat l'ajuda de Marina Mitjà per la seva transcripció) publicava un article en una revista hispanista alemanya³⁴ sobre el dret visigòtic a Catalunya. Rius representa un primer intent de valoració del visigotisme a Catalunya, perquè l'aportació del dret visigòtic al nostre país la recull amb una exposició sobre cites de la Lex, dóna testimonis de documents amb juraments sacramentals, amb moltes aflusions a dita llei visigòtica; encara més: Rius diu que la fidelitat del nostre poble a les lleis visigòtiques li valgué, com en altres pobles de l'Espanya cristiana, el seu «destí nacional».³⁵

El mateix autor publicava a partir del 1945 l'esmentat Cartulari del Monestir de Sant Cugat, que tanta d'utilitat ha tingut per tots els erudits del nostre país, i en el pròleg, continuant amb la seva sana orientació a favor del reconeixement del goticisme, almenys jurídic, del nostre poble, aporta dades sobre diverses figures jurídiques, filles de la Llei visigòtica.³⁶

L'any següent a l'esmentat, Felip Mateu Llopis publicava un llarg article³⁷ que, sense que el títol ho assumís, pretenia demostrar la influència visigòtica sobre Catalunya, encara que es fixà especialment en els aspectes numismàtics i diplomàtics. L'estudi representa un gran avenç en aquest sentit superant estudis anteriors. També remarca la persistència de les seus episcopals visigòtiques i les ciutats romano-visigòtiques. Aporta, a més, moltes notícies, arreplegades d'ací i d'allà, d'interès al nostre respecte, però no fa una metòdica exposició de la influència visigòtica a Catalunya, encara que, en més d'una ocasió sembla que ho vol intentar. D'altra banda, aquesta monografia no va repercutir a la historiografia posterior.

A. R. Lewis, en un article sobre la societat a França i a Catalunya, remarca la poca presència dels francs a Catalunya.³⁸

33. Edició 1932, vol. I, p. 20.

34. *El derecho visigodo en Cataluña*, a «Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens», VII (1940), pp. 45-80.

35. *Ibidem*, pp. 63-80.

36. Pp. XXX a XXXVIII del Pròleg del *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallés*, Barcelona, CSIC, 3 vols., 1945-47.

37. *De la Tarraconense visigodo a la Marcha Hispanica carlingia*, a «Analecta Sacra Tarraconensia», XIX (1964), 1-122 pp.

38. *The development of Southern French and catalan society (718-1050)*, Austin, 1965.

I en la mateixa línia, i amb profunditat, J. A. Maravall publicava un gros volum sobre el concepte d'Espanya³⁹ que dedica un llarg capítol al nostre tema. L'obra no ha estat pas aprofitada pels nostres historiadors, malgrat l'enorme quantitat de cites documentals que avalen les seves afirmacions; solament Ramon d'Abadal la utilitzà amb motiu del seu article sobre la locució Marca Hispànica, en el qual se sentia identificat en línies generals amb el que diu Maravall. Com diu aquest autor amb un coneixement molt pregon de les fonts franques i àdhuc amb algunes d'altres països, així com dels documents catalans, es refereix a distints topònims: *Septimania*, *Gothia*, *Hispania* i al seu ús a dites fonts; analitza les existents sobre la presa de Barcelona i la presència dels gots a Catalunya i els preceptes relatius a aquests i als hispans. Estudia el que representà la conservació de la Lex per a un poble que afectava al conjunt del govern i de la vida social del grup humà i al conjunt d'usos i costums; es fixa en la gran emigració dels «hispani», la seva presència rectora, com el conegut cas de Joan de Fontjoncosa. S'estén també amb la denominació del nostre territori feta pels de fora, pels francs especialment, considerant que el terme Hispania és el que utilitzen. Després estudia l'abast de la locució Marca Hispànica, com hem dit, i la refusa com a nom d'un país «menos aún el nombre de una región constituida como una parte del reino franco, contra la imagen difundida por Calmette de una división administrativa...»,⁴⁰ afirmació, aquesta última, que no accepta Abadal.

L'aportació, però, en conjunt que ens fa Maravall és de gran valor i és llàstima que no hagi estat més utilitzat aquest llibre. Nosaltres ens aprofitarem més tard de tantes i tantes dades que ens facilita.

No volem passar per alt la figura del nostre enyorat col·lega Jaume Vicens i Vives, el qual considera tot el món visigòtic com un fenomen d'epigonisme, encara que recull la presència, junt amb els francs, d'exiliats visigots i emigrats hispànics, assenyalant, però, que «los condes catalanes latieron al ritmo de Francia». Malgrat això reconeix que la intervenció carolíngia fou una intrusió. Nosaltres ens permetem ací una pregunta: si és una intrusió de què? Evidentment contra un establiment polític-social que ens sembla clar era el de tradició gòtica. És penós, en certa manera, que un home com Vicens i Vives, que sabé desenganxar-se

39. *El concepto de España en la Edad Media*, Madrid, I, Estudios Políticos, 1954.

40. *Ibidem*, pp. 133 i 145-161. Respecte a Abadal, vegeu notes 117, 119 i 124.

del que ell titllava com història romàntica (la de Rovira i Soldevila), no sabés adoptar altres posicions de cara a certes tendències d'aquests historiadors. Adhuc, coneixent l'obra de Maravall, li semblà potser que n'era fruit de l'època en que escrivia i afirmà «La tendencia franca de Cataluña, que Maravall ha intentado rebajar [amb l'aportació visigòtica, diem nosaltres] queda absolutamente probada en las últimas obras de Ramón de Abadal».⁴¹

Un erudit estranger —remarquem aquesta particularitat, perquè en el transcurs del nostre estudi, haurem de reconèixer que l'aportació dels erudits forans ha estat molt més important per al nostre tema que no pas la dels nostres compatriotes—, dèiem, doncs, que un historiador de fora, Walter Kienast, als darrers anys de la dècada dels seixanta, l'any 1968 exactament, escrivia un estudi sobre la pervivència del dret got a Catalunya, que ha estat divulgat al nostre país gràcies a la traducció que en feu el nostre benvolgut col·lega Josep M. Font i Rius.⁴² El treball és molt reduït en l'exposició general, però en canvi és molt ric en cites, de tal manera que el text té cinc pàgines i les notes dinou. Ens aporta la remarcable relació de 24 documents des de l'any 832 fins a 1100 respecte als judicis, i des del 905 al 1231, 52 documents, amb cites diverses de la Lex.⁴³ L'autor representa una contribució molt important pel nostre punt de vista, car conclou el breu estudi dient: «El derecho gótico... vinculó a los catalanes con sus vecinos de la Península Ibérica... Mientras los *goti* de Septimania... no pudieron consolidarse de modo duradero como pueblo, sus hermanos de raza de la otra parte de las Corbières [és a dir els catalans] no llegaron a constituir una nación poderosa y con conciencia de tal. El peso decisivo de la historia política salta a la vista».⁴⁴

Encara que moltes obres del nostre admirat historiador Ramon d'Abadal són anteriors a la data del seixanta-vuit que acabem de donar pel treball de Kienast, i d'altres són posteriors, hem escollit aquest moment per parlar de l'obra del gran historiador

41. *Aproximación a la Historia de España*, Barcelona, 1962. Vegeu-ne per les distintes afirmacions les pp. 62, 59 i 188.

42. *La pervivencia del derecho godo en el sur de Francia y Cataluña*, trad. de l'alemany per J. M. Font Rius i publicat a BRABLB, vol. XXXV (1973-74), 265-295 pàgines.

43. Aquestes llistes ocupen la major part de les abundants notes a que hem fet referència.

44. *Ibidem*, p. 269. Citarem el text sencer més endavant (abans de la nota 97).

respecte al nostre tema. En aquesta data ja havien aparegut les obres fonamentals d'Abadal.

Davant de les denses i cabdals obres de l'esmentat Ramon d'Abadal, hem de confessar, sense perdre gens la nostra admiració per la seva tasca d'historiador, una certa sorpresa respecte al tema que ara ens mou: la influència romano-gòtica de la Catalunya dels segles VIII-XI. Malgrat els seus treballs sobre el Regne visigòtic, i l'Adopcionisme i el llegat visigòtic⁴⁵ més aviat es mostra reticent del sediment gòtic que restà a Catalunya i això que s'endinsa en els problemes purament visigòtics, com en el cas de la supervivència, el mot és seu, alludint a Sant Eulogi i a Elipand «los dos portaestandartes de aquellas reñidas, bien que inútiles, batallas»: l'adopcionisme contra l'asfíxia geogràfica i la bandera martirial contra l'espiritualitat.⁴⁶ Malgrat, repetim, els esmentats personatges visigòtics, com Sant Benet d'Aniana (que es deia abans Wititza), així com les al·lusions a la vida eremítica visigoda, aquestes notícies no el porten a una valoració de la influència.⁴⁷ Ni tampoc quan escriu sobre el regne hispànic dels gots⁴⁸ i parla de la supervivència de les formes de l'aristocràcia goda i es refereix, per exemple, al vassallatge; ni tampoc quan alludeix al duel judicial en ple domini carolingi, l'any 820 al Palau d'Aquisgrà, entre Berà i Sànlia, dos gots. Però en el darrer paràgraf d'aquest apartat és on sembla que, finalment, ho reconeix en parlar de la invitació que Carlemany fa als «hispani», d'encomanar-se als seus comtes, continuant així —diu— en una institució pròpia [el pre-feudalisme visigòtic].⁴⁹ D'altra banda, d'ell són les planes tan encertades sobre els «hispani» i «goti» en l'estudi que fa al segon volum de la Catalunya carolíngia, valorant el reconeixement de la llei visigòtica a favor d'uns i altres. També en expli-

45. *Del reino de Tolosa al Reino de Toledo*, discurs llegit a l'ingrés a la «Real Academia de la Historia», Madrid (Vic), 1960, 82 pp. *La batalla del Adopcionismo en la desintegración de la iglesia visigoda*, discurs llegit a l'ingrés de la «Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», Barcelona, 1949, 188 pp. *El paso de la Septimania del dominio goda al franco a través de la invasión sarracena (730-768)*, a «Cuadernos de Historia de España», XIX (1953), pp. 5-54. *A propos du legs visigothique en Espagne*, a «Settimane di Studio...», Spoleto, 1958, pp. 541-588 i 678-682. Encara Abadal té algun altre estudi sobre els visigots que poden consultar-se a la bibliografia de l'esmentat erudit publicada darrerament a *Catalunya fa mil anys*, Col·lecció de Textos i Documents, 3, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1988.

46. *La batalla del Adopcionismo*, discurs llegit a l'ingrés a la RALBL, Barcelona, 1949, p. 23.

47. *Ibidem*, pp. 29 i 31.

48. *Dels visigots*, I, p. 116 a 117.

49. *Ibidem*, p. 118.

car la revolta d'Aisó, creient-lo got, manifesta que «aquest alçament és l'única manifestació on pugui endevinar-se una reacció violenta de l'esperit indígena contra un domini foraster...». I afegeix unes paraules que creiem tenen importància pel nostre tema: «no crec que el fet diferencial gòtico-hispànic hagi estat factor essencial en el procés de debilitació, i en definitiva, desaparició del poder franc a Catalunya».⁵⁰ Amb aquestes darreres paraules tanquem la relació de cites d'Abadal, però remarcuem aquestes darreres paraules seves: el fet diferencial gòtico-hispànic el reconeix com un fet.

A continuació hem d'entrar en una vintena d'anys, des del 1973 fins ara, durant la qual els estudis sobre el visigotisme han avançat molt. I això s'ha produït, com ja insinuàvem poc abans, amb el conreu del tema per part d'historiadors estrangers i forans: ens referim a Michel Zimmermann, a Pierre Bonnassie, a Roger Collins, també a l'actual catedràtic d'Història del Dret de la Universitat de Barcelona, Aquilino Iglesia. Per la nostra part pertanyen a aquesta època, els nostres estudis alludits a les notes 5 a 8 i hi hem d'afegir l'estudi d'Antoni M. Udina Abelló sobre els testaments dels segles IX-X.⁵¹

Coneixent ja part de la tan important bibliografia de Ramon d'Abadal però amb intuïcions que ens resulten molt interessants per al nostre tema, hem d'esmentar a Pierre Vilar que ens dona un panorama molt interessant de la societat catalana dels segles que ens ocupen.⁵² Ens hem de referir especialment a la seva opinió sobre el valor dels documents catalans dels segles IX-X, els quals, diu, ens deixen una impressió molt semblant als documents castellans... els habitants de Catalunya són homes lliures i els lligams de dependència no estan encara formats i el «gran domini» carolingi no és certament la fórmula-típus de l'economia rural a Catalunya.⁵³ D'altra part reconeix «analogies d'estructura a Catalunya amb la resta d'Espanya... la societat catalana medieval pot ésser comparada més fructíferament amb Lleó o Castella... que amb l'Illa de França o la Champagne» l'existència de certes persones que poden agrupar-se amb el nom de «mancipia» ens acosta més —afirma Vilar— a una situació semblant a Astúries. Final-

50. Abadal: *Els primers comtes...*, ed. 1958, p. 22.

51. Vegeu les notes 5 a 8 amb alguns treballs sobre la qüestió. També l'estudi d'A. M. Udina Abelló: *La successió testada a la Catalunya medieval*, Barcelona, 1984.

52. Vilar, Pierre: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, vol. II: *El medi històric*, Barcelona, Ed. 62, 1973.

53. *Ibidem*, p. 57.

ment referint-se a Hinojosa, admet la seva afirmació de la continuïtat del fet jurídic i aquesta tradició s'avé amb el descabdellament de fenòmens a Catalunya comparables amb els que s'observen a Castella, així com el repoblament.⁵⁴

No ens podem estendre més al voltant de les afirmacions de Pierre Vilar, que constitueixen veritables intuïcions tenint en compte l'època en què escrivia. El que sí podem dir que en molts aspectes, marca un veritable precedent de les afirmacions que quinze anys més tard ens descobrirà amb tants d'encerts Pierre Bonnassie.

La Historiografia de 1970 en endavant

Cal ara prosseguir amb les aportacions de forans sobre el nostre tema: i comencem pel jove historiador francès Michel Zimmermann. Ell escriví l'interessantíssim article sobre l'ús del dret visigòtic a Catalunya,⁵⁵ el qual oferia dades més o menys conegudes, més d'altres noves, sobre el tema del dret visigòtic i la seva aplicació, constatada en tants i tants documents, amb les cites repartides en sis períodes, des del 950 al 1200. Però el que més val de l'estudi de Zimmermann és el que escriu al començament: el seu propòsit no és solament d'una simple constatació del fet, sinó especialment aclarir el debat sobre el rol respectiu d'influències nacionals (visigòtiques) i estrangeres (franques) en la gènesi de Catalunya.⁵⁶ I a les acaballes de l'estudi, afegeix que aquesta visió de les coses, exacta des del punt de vista de la història del dret, no pot satisfer a l'historiador de la cultura. Aquesta visió permet difícilment de captar allò que l'ús permanent i exclusiu del dret gòtic als segles X-XI confereix a Catalunya d'originalitat... i ha pogut servir a l'afirmació d'una personalitat regional i àdhuc nacional.⁵⁷

L'esmentat article suscità una recensió nostra, citada a la nota 5 en la qual ampliàvem alguns punts de vista sobre el mateix fet; per exemple, la justificació de la promulgació dels Usatges basada en la Llei visigòtica. Altres comentaris ja els recollirem més tard. Cronològicament ens correspon obrir un parèntesi en l'obra

54. *Ibidem*, pp. 51-58.

55. *L'usatge du droit wisigothique en Catalogne du IXe a XIIe siècles*, a «Mélanges de la Casa Velazquez», tom IX (1973), pp. 233-281.

56. *Ibidem*, p. 233.

57. *Ibidem*, p. 281.

de Zimmermann i parlar d'un altre estranger, del prof. J. Bastier sobre *Le testament en Catalogne du IXe au XIIe siècle: une survivance visigothique*⁵⁸ i que intercalem ací per coincidir en l'any de la publicació de l'article de Zimmermann; en aquest article, entre altres coses, s'hi pot llegir traduït del francès: «la civilització catalana de l'Alta Edat Mitja està en gran part fonamentada sobre un renaixement visigòtic: Vic i Ripoll mantenen la tradició isidoriana, l'onomàstica dels comtes catalans és visigòtica... l'element visigot té, en efecte, a Catalunya, una força de penetració més gran que en altres regions d'Espanya, produint una amalgama ètnica perdurable».⁵⁹

Tornem, però a Zimmermann, car l'aportació darrera no ha estat l'única; al cap de pocs anys d'aquella ens ha regalat un altre estudi —i n'han seguit d'altres— en què ja no es limità a recerques de tipus jurídic, sinó que ampliant el camp ens donà noves orientacions i interpretacions: vegem ara el seu estudi al voltant dels orígens de Catalunya⁶⁰ i remarcuem d'aquest les següents afirmacions: el problema d'un país sense nom, la voluntat de les autoritats franques de preservar les estructures existents a Catalunya, de fer servir i de mirar de revifar les institucions locals, la denominació més evident del nostre territori, amb el nom d'Hispania, el reconeixement de França com un país diferent, la promesa dels francs de respectar llur personalitat gòtica als catalans, la variació de les cites de les persones que provenien d'Hispania, etc., etc., dades, aquestes i moltes altres, que ens serviran a la segona part del nostre treball.

Una altra aportació del professor francès és la publicada l'any 1986 *L'image du musulman et son utilisation en Catalogne du IXeme. au XIIeme. siècle*.⁶¹ D'aquest estudi assenyalem, com remarca l'autor, el canvi de la Catalunya a partir del segle x amb un «leitmotiv» constant: restauració; així com la insistència en la influència visigòtica al nostre país, quan formulant-se unes preguntes, acaba dient ¿no es tractaria de la possibilitat d'una restauració gòtica, mentre el país es troba entre musulmans i francs? o bé de preservar una sobirania gòtica? Bé, serveixin aquestes

58. L'estudi està publicat a la «Revue Historique du Droit français et étranger», núm. 3 (1973), pp. 373-417.

59. Bastier, op. cit., paraules que ja vàrem reproduir al nostre treball sobre l'article de Zimmermann, p. 375, citat a la nota 5.

60. Zimmermann: *Aux origines de la Catalogne. Géographie politique et affirmation nationale*, a «Le Moyen Age», núm. 1 (1983) (Separata).

61. Ibidem: *Minorité et marginaux en Espagne et dans le Midi de la France*, a «Actes du colloque de Pau», maig (1984), ed. CNRS, Paris, 1986.

petites anotacions per continuar valorant els temes que ens presenta Zimmermann i que ja repassarem. Diguem solament d'aquest estudi l'interès d'afirmacions com aquesta: ⁶² els bisbes en un primer temps, segle IX, mantenen amb perseverança la idea de l'alliberament i de la restauració. Un cop tancat el parèntesi de l'ocupació musulmana, el país és retornat a ell mateix, i aquest país és l'antiga monarquia gòtica, Hispània. Els bisbes catalans es diuen «hispani», i en els concilis evoquen els temps gloriosos d'Hispània [i] distingeixen, entre sufraganis de Narbona, els «hispani», dels altres. Llur vassallatge a la tradició gòtica s'expressa en les citacions dels concilis de Toledo, en la referència permanent a les lleis visigòtiques «nostrae leges». D'altres consideracions ens portarien ara massa temps.

D'altres dos articles de Zimmermann, sobre la caiguda de Barcelona i sobre les relacions de poder i fidelitat a la Catalunya del segle XI ⁶³ no ens correspon d'ocupar-nos-en.

Després de tot el que hem dit de Zimmermann, tenim el goig de trobar-nos amb l'estudi —fins ara sens dubte, definitiu— de Pierre Bonnassie, el qual en la seva cabdal obra sobre la Catalunya dels segles X-XII ens fa una sèrie de consideracions sobre el tema que ens ocupa. Pertanyen especialment, com és lògic, tenint en compte la cronologia, al volum primer.⁶⁴ Hi trobem la petja visigòtica contínuament: diguem només que les consideracions que ens han interessat són més de trenta, i alguna d'aquestes es descabdella en el llibre necessitant bastantes planes. D'entre aquests temes tractats per Bonnassie, ara citarem només la tradició visigòtica en general, la societat peculiar de Catalunya diferent de la carolíngia, l'aportació visigòtica, la necessitat d'escriure les accions i la Lex, els recobriments germànics de l'onomàstica, la població indígena amb la mescla de les classes dirigits

62. Ibidem: *El bisbe català durant els segles X-XII*, a «En els orígens de Catalunya. Emancipació política i afirmació nacional», Barcelona, Ed. 62, 216 pp. Vegeu la p. 157.

63. A continuació donem els títols dels sis treballs que Zimmermann ha reunit en l'edició catalana, el títol de la qual acabem de donar i que són: la traducció catalana del treball anunciat a la nota 60: *En els orígens de Catalunya. Geografia política i afirmació nacional*. II. *La datació dels documents catalans del segle IX al XII: un itinerari polític*. III. *La presa de Barcelona per Al-Mansur i el naixement de la historiografia catalana*. IV. *La imatge del musulmà i la seva utilització a Catalunya del segle IX al XII*. V. «I jo t'apoderaré» («Potestativum te farei») *A propòsit de les relacions entre fidelitat i poder a Catalunya el segle XI*. VI. *El bisbe català durant els segles X-XII* (que ja hem esmentat).

64. Bonnassie, P.: *Catalunya mil anys enrera*, Barcelona, Ed. 62, 2 vols., 1979-81. Ens referim especialment al vol. I.

visigòtiques, etc., etc.⁶⁵ No ens estenem més perquè després tornarem a parlar d'aquest autor.

Ens trobem ara amb un autor espanyol, no català, és el professor Aquilino Iglesia que amb el seu treball sobre la creació del Dret⁶⁶ ha fet un recull exhaustiu de les cites de la llei visigòtica i com a historiador del dret ho ha fet amb una precisió pròpia de la metodologia que saben seguir aquests erudits. Certament no hem d'entrar en la llarga i pregonada descripció que ens fa del dret privat visigòtic i de l'aplicació del *Liber*, però sí de les tantíssimes cites que recull relatives a dita llei, que comencen l'any 832 i atenyen el segle XI, època que per nosaltres és final dels nostres estudis. La relació completa, naturalment, les anteriors d'altres autors que hem citat abans.

Un altre autor estranger ens cal ara esmentar: Roger Collins. Insistent en la vigència del *Liber Iudicum* a les terres hispàniques de l'època de la Reconquesta, aquest autor publica dos articles⁶⁷ que recullen noves dades i noves interpretacions de molt d'interès per al nostre tema.

Amb això acabariem el nostre llarg estudi, fent, però, referència al llibre que acaba de sortir de Michel Zimmermann i que recull els cinc articles que en relació amb Catalunya ha publicat:⁶⁸ els relatius a l'afirmació nacional de Catalunya, a la datació dels documents catalans, a la presa de Barcelona, a la imatge del musulmà, a les relacions entre fidelitat i poder i, finalment, sobre el bisbe català dels segles X-XII.

SEGONA PART

Acabada aquesta llarga excursió a través de la historiografia, és fàcil d'entendre la direcció que ha d'emprendre el nostre treball: a través de la documentació que hem manejat directament i amb l'ajut d'aquestes obres, més el que aquests autors ens han

65. *Ibidem*: pp. 63, 17, 73 i 76.

66. *La creación del Derecho en Cataluña*, a «Anuario de Historia del Derecho Español», núm. 47 (1977).

67. Collins, Roger: «*Sicut lex gothorum continet*»: law and charters in ninth and tenth-century Leon and Catalonia, a «The English Historical Review», número CCCXCVI, jul. 1985, pp. 489-512. *Visigothic law and regional custom in disputes in early medieval Spain*, a «The Settlement of Disputes in early medieval Europe», Cambridge University Press, 1986, pp. 85-104.

68. Ja ens hem referit a aquest opuscle de recent aparició de l'historiador francès Zimmermann; vegeu notes 62 i 63.

explicat amb les seves consideracions, arribem al moment d'assenyalar unes observacions sobre el nostre país durant els segles IX-XI, i començaríem per:

Les Estructures socials. Ens sembla que aquestes no tenen relació amb les que es desenvolupen a la França carolíngia, més aviat semblen continuació del que hi havia hagut a la Catalunya gòtica al nostre país fins més tard amb el pre-feudalisme visigòtic que tal volta hauria continuat. Aleshores tindriem un país relacionat amb els altres regnes o regions de la Hispània cristiana, Aragó, Astúries i Lleó.⁶⁹

En mancar el feudalisme, existeix una autoritat pública que lliga als homes i dones segons la llei vigent (exemples nombrosos en els judicis,⁷⁰ perquè el desmembrament que es donà a tota Europa en aquesta època no es troba a Catalunya, com a conseqüència de l'imperi de la *Lex* i de les circumstàncies de la inseguretats davant la presència dels sarraïns).⁷¹ Cal no oblidar que la lluita contra aquests afavorí la posició dels nostres comtes, de la mateixa manera que s'esdevingué a altres regnes hispànics del mateix temps.

Els comtats i els comtes. Quant als comtats i als comtes, hem de dir que la institució, segons ens diu un erudit no pas sospitós de manca d'objectivitat en aquest cas, Pere de Marca, procedeix dels gots: «Ostendimus... originem comitatum... non esse referendum, uti vulgo persuasum erat, ad hunc Carolum, sed ad formam regiminis gothorum, qui comitatibus commitebant civitates, ut docet les visigotorum», com ja va recollir Flach.⁷² D'altra banda si, segons Marca, la institució és d'origen visigòtic i no pas carolíngi, els comtes foren gairebé sempre gent del país i no pas francs. Berà comte del Conflent era un got, com el cap de la nostra dinastia Guifré el Pilòs, pertanyent a la nissaga de Belló⁷³ de Carcassona, que hom creu d'origen got, car es reconeix que eren de nissaga indígena. D'aquesta nissaga s'ompliren els càrrecs comtals de les cases de Barcelona-Urgell i Cerdanya-Besalú. Adhuc el comte Salomó, de Cerdanya-Urgell, que s'havia considerat home d'ascendència franca, segons els *Gesta Comitum*, s'ha considerat

69. Bonnassie, op. cit., p. 63.

70. Arxiu de la Corona d'Aragó, Canc., perg. Ramon Berenguer I, núm. 305, any 1064.

71. Bonnassie, op. cit., p. 115.

72. *La Marche d'Espagne*, a «Estudis Universitaris catalans», XVI (1931), pàgines 6-7. N'hem fet referència ja, a la nota 19. Vegeu *Marca Hispanica...*, col. 252.

73. Abadal de Vinyals, R. d': *Els primers comtes catalans*, Barcelona, 1958, pp. 18-21.

que era autòcton i no és pas massa agosarat suposar-lo got com comenta Abadal.⁷⁴ Els comtes de raça franca, d'altra part, governaren sols de dret, però no de fet, car estigueren absents del seu càrrec i d'altra banda governaren durant poquíssims anys: del 820 al 844 i del 848 al 878 (sols per tant al segle IX) i llur paper fou ben pobre. I Bonnassie recull la notícia de la manca de «fidels» francs al nostre territori,⁷⁵ mentre els *Vassi* que coneixem eren *hispani* o *gothi*.

Aquests comtes, per un altre cantó, eren veritables caps militars davant el perill sarraí i la mateixa situació d'inseguretat davant la frontera propera i la necessitat d'un exèrcit disposat a defensar-se o a lluitar en ofensives, enfortia l'autoritat del comte, com s'esdevenia als altres regnes hispànics.⁷⁶ Però l'estructura d'aquest exèrcit⁷⁷ no era la pròpia d'un exèrcit feudal, com el carolingi; i a l'exèrcit hi feien acte de presència el *centenarius* i el *thiu-fadus*, càrrec d'origen gòtic.⁷⁸ Es tractava, com afirma Bonnassie, d'una institució pública, el comte és el qui té la competència per a portar a terme la guerra; aquesta exigeix un servei públic: el deure militar;⁷⁹ és el *servitium regale* que han de prestar els homes de Sant Joan de les Abadesses, l'any 913, al comte Miró II. Això i molt més ens dóna el document de 15 de juny de 913 que publicarem al nostre Arxiu Comtal i que fa referència al reconeixement en judici —naturalment d'acord amb la llei goda— en presència de Miró de Cerdanya i de Sunyer de Barcelona.⁸⁰ És el mateix *servitium regale* que havien de fer els homes de les viles d'Estiula i d'Ordina, prestació de caràcter públic, com recull Abadal a la seva obra pòstuma.⁸¹ Cal tenir en compte que tot això es deriva, en certa manera, de la mena d'autoritat que té el comte, segons la «potestas» que li dóna la llei goda.

En relació amb la figura del comte, cal estudiar el que Bonnassie amb encert intitula *Teoria dels poders*, a la Catalunya d'aquests segles (basada en les línies de força que es dóna a tots els territoris de l'Espanya cristiana: la submissió de tothom a l'auto-

74. Abadal: *Els primers comtes catalans*, pp. 29-40.

75. Bonnassie, op. cit., p. 89.

76. *Ibidem*, p. 117.

77. *Ibidem*, pp. 139 i 151, respectivament.

78. *Ibidem*, p. 123.

79. *Ibidem*: vegeu l'estudi més extens sobre aquestes qüestions a les pàgines 121-123.

80. Udina, F.: *El Archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X*, Barcelona, CSIC, 1951, doc. A de l'Apèndix, p. 442.

81. Abadal, R. d': *Els temps i el regiment del comte Guifred el Pilòs*, Barcelona, 1989, p. 62.

ritat; i a quina tradició es vincula tal sistema de govern?, es pregunta Bonnassie, a la dels temps visigòtics, escriu: és la llei de Toledo, i tota la teoria dels concilis toledans, beguda en les velles fonts romanes (la noció romana de *res publica*).⁸²

El poblament del nostre país. Un altre aspecte que voldríem tocar és el de la població del nostre país durant aquests segles. Al costat dels indígenes,⁸³ cal comptar amb la presència dels gots, que sens dubte es deurién refugiar a la muntanya en el moment de l'ensulsiada musulmana o fugiren al nord dels Pirineus; encara que la presència de l'onomàstica gòtica no fos més que una moda, denota la importància dels qui estengueren aquest estil, és a dir, els catalans d'ascendència goda. Sigui com sigui, Bonnassie⁸⁴ diu clarament que no s'atreveria a subestimar la presència visigoda i la importància de l'aportació visigòtica a Catalunya. En canvi, la presència de francs no fou efectiva. Zimmermann parla d'aquest problema i creu que fou escassíssima: ⁸⁵ els documents no permeten pas deduir un poblament franc tal vegada nul.⁸⁶ S'ha escrit que pels reis carolingis, Catalunya era un país poblat de gots, referit a l'espai got del regne franc;⁸⁷ a les esferes reials carolíngies hi havia una consciència que l'alliberament que havien fet els seus antecessors havia anat acompanyada de la promesa de respectar-los-hi llur personalitat gòtica.⁸⁸ Al país hi havia una població d'homes lliures, que estaven sotmesos a un jurament de fidelitat a l'autoritat pública, derivada de l'època visigòtica.⁸⁹ Aquests homes, d'altra banda, estaven sotmesos a les lleis romano-visigòtiques i la documentació, que seria ara molt prolíxa d'esmentar en detall, ens ofereix nombrosíssimes proves, com, per exemple, la forma del matrimoni, amb tots els requisits del cerimonial visigòtic: «anuli arrarum» i «titulum dotis»,⁹⁰ o els testaments on apareix ben clar el règim successori i remetem als estudis de Bastier, que hem citat abans, i d'Udina Abelló.⁹¹

82. Bonnassie, op. cit., pp. 124-125.

83. El concepte d'indígenes ens resulta un xic difícil de precisar: eren els habitants de Catalunya en el moment de la intromissió franca? o hem de considerar indígenes sols els no gots ni romans, sinó els descendents més reculats (els pre-romans)?

84. Bonnassie, p. 75.

85. Vegeu nota 60, p. 7.

86. Bonnassie, op. cit., p. 76.

87. Zimmermann: *Aux origines...*, p. 19.

88. *Ibidem*, p. 19.

89. Bonnassie, p. 124.

90. *Ibidem*, p. 226. Document de l'any 999.

91. L'obra de Bastier s'esmenta a la nota 58 i el treball d'Udina Abelló a la nota 51.

La «Lex». La importància d'aquesta, sura clarament en dos aspectes principalment: en la reiterada citació que apareix en la documentació de l'època i en l'administració de justícia. Ja hem dit, en comentar els estudis de Zimmermann, d'Iglesia i de Kienast com abunda el nombre d'aquestes cites de la *Lex*, de tal manera que el primer autor dels esmentats en fa un quadre molt interessant, remarcant com augmenten i disminueixen aquelles a través dels documents fins al segle XII. Remetem a dits autors per no allargar-nos excessivament, especialment a Bonnassie: a l'apartat B) La tradició romano-visigòtica⁹² i a Zimmermann.⁹³

Volem, però, remarcar que a l'administració de justícia no apareixen al·lusions al costum, ni als capitulars francs. Solament la llei gòtica és la que regula els processos judicials.⁹⁴ Ja Rovira i Virgili va afirmar, com vàrem dir, que els únics Preceptes que tingueren vigència a Catalunya foren els que es referiren als hispans i als gots.⁹⁵

Com a cloenda de l'aspecte jurídic respecte a la influència gòtica damunt el nostre país, direm que l'adhessió permanent a la llei de Toledo, invocada en els documents, apareix com un signe de reconeixement nacional, segons afirma Zimmermann.⁹⁶

I com escrigué Kienast: «El derecho gótico representó en Septimania un muro de separación respecto a los... derechos populares francos. En cambio, vinculó a los catalanes a sus vecinos de la Península Ibérica... Mientras los «goti» de la Septimania, a pesar de su propio derecho, no pudieron consolidarse de modo duradero como pueblo, sus hermanos de raza de la otra parte de las Corbières llegaron a constituir una nación poderosa y con conciencia de tal...», com ja hem recollit en planes anteriors.⁹⁷

Finalment cal recordar una qüestió que ha estat de les poques esmentades per més d'un autor (però no pas massa valorades); la importància que tingué la Llei visigòtica en relació amb els Usatges per part de Ramon Berenguer I, el Vell, en ple segle XI; i si es retardés la dita promulgació fins al segle XII, encara té més importància la utilització de la Llei toledana, recordada, si fos així, dos segles després del domini carolingi sobre Catalunya.

Recordem tot el que s'ha dit de la *Lex* i afegim ara que certa-

92. Bonnassie, pp. 119 i sgts.

93. Zimmermann: *L'usatge...*, pp. 244 i 247.

94. Bonnassie, p. 169.

95. Vegeu nota 32.

96. Zimmermann: *Aux origines*, p. 16.

97. Kienast, op. cit., p. 269. Hem citat aquests mots més amunt (abans de la nota 44).

ment a la Catalunya d'aquests segles no hi havia cap corpus legal comparable al *Liber Iudicum*; fora d'aquest, un buit, i així s'explica que s'alludeixi clarament al preàmbul dels Usatges. Més encara, no solament es reconeix la vigència de la *Lex* i la incapacitat, donades les circumstàncies del moment, sinó que la promulgació es fa recolzant-se amb el que diu el *Forum Iudicum*: «Cum Dominus Raymundus Berengarius vetus, comes et marchio Barchinone atque Yspanie subiugator habuit honorem et vidit et cognovit quod in omnibus causis et negociis ipsius patrie, leges gotice non possent observari, et etiam vidit multas querimonias et placitis que ipse leges specialiter non observabant /vel/ iudicabant... constituit et misit usaticos...»

Però encara hi ha més; la promulgació dels Usatges es feu recolzant-se en la mateixa llei gòtica, la qual és ben clara en aquest aspecte segons diuen els mateixos promulgadors dels Usatges. I volem recollir textualment de la vella traducció (que probablement és del segle XIV) a la nostra llengua i que diu així: «E açó feu lo compte per actoritat del jutge —és a dir del *Liber Iudicum*— qui diu: “Si dretura noveletat de pleyt demanarà d'anadir lig —llei— el Príncep n.aurà leer e sit tractat per la saviesa de la postat —de la potestat— en qual manera el pleyt nat sia més en les ligs e sola la real potestat serà en totes coses francha de metre en los pleys qualque pena se volrà”».⁹⁸

El *Liber Iudicum*, doncs, no solament és vigent sinó que serveix, no res menys que per promulgar una nova llei, necessària per al país. Però encara es pot dir més respecte als Usatges —dels quals, per cert, ens en vàrem ocupar al col·loqui sobre el Feudalisme a Girona,⁹⁹ car no sols la promulgació es basa en el *Liber* sinó que el concepte visigòtic de la *potestas* s'esgrimeix sovint a distints articles del codi català i, realment a base de la mateixa, Ramon Berenguer I, el Vell, es constitueix, per dir-ho així, en el cap de la jerarquia feudal catalana, car ell rep molts de juraments de vassallatge dels seus fidels, però ell no és vassall de ningú.

Cal posar de manifest, després del que hem dit, que aquest llegat visigòtic, que hem anat recollint amb aspectes diferents no aparegué, però, de manera sobtada, ni violenta —és com un substracte que sura de tant en tant—: en l'aspecte eclesiàstic és esporàdic (reaccions contra la litúrgia gal·lo-romana, l'adopcionis-

98. Udina: *Sedimento...*, p. 575.

99. Udina Martorell - Udina Abelló: *Consideracions a l'entorn del nucli originari dels «Usatici Barchinonae»*, a *La formació i expansió del feudalisme català*, a «Actes del col·loqui», Girona, Estudi General, 5-6 (1985-86), pp. 87-107.

me, l'intent de Cesari, Tirs i els seus, etc.), en el camp polític (tal volta la sublevació d'Aisó —si és que era visigòtic, car tal vegada era sarraí— per això Abadal pogué dir, com ja hem dit, que si de cas els successos produïts per Aisó i Guillemó foren els únics en què «on pugui endevinar-se una reacció violenta de l'esperit indígena» visigòtica, «aquí sí que hi hagué reacció goticista»).100

Per acabar tota aquesta segona part del nostre estudi, voldríem afegir algunes notes des dels punts de vista eclesiàstic i cultural, recollint el que ja dèiem al colloqui sobre el Mil·lenari del rei Hug Capet, que en part resumim.

L'Església catalana. Si bé és veritat que s'incardinà a la gal·loromana i va dependre de la metropolitana narbonesa, cal tenir en compte que aquesta transició fou molt lenta; el fenomen de l'adopcionisme —tan ben estudiat per Abadal—, per un cantó i els intents de separació de les diòcesis catalanes de Narbona, per un altre, són ben reveladors, així com la perduració de l'eremitisme visigòtic o mossaràbic vingut de l'Al-andalus —segons Riu— a prop de Martorell.¹⁰¹

Quant a aquests intents de separació ben sabut és que foren tres: el primer, en temps de Guifré el Pilòs, el qual, per cert, acaba d'ésser estudiat de nou per Abadal en el seu llibre pòstum: ¹⁰² fou Esclua el qui constituïnt una arxidiòcesi amb el seu bisbat d'Urgell i amb els d'Osona, Godmar, i Barcelona, Frodoí, consagraren nous bisbes de Pallars i de Girona, amb l'intent de restaurar la metròpoli de Tarragona, com en l'època visigòtica. Un altre intent fou el de Cesari, abat de Santa Cecília de Montserrat, el qual anà a Roma per aconseguir una butlla papal i a la tardor del 956, en ple govern de Borrell II viatjà a Santíago de Compostela i aconseguí que el consagressin com a metropolità de Tarragona amb jurisdicció sobre les diòcesis de Barcelona, Terrassa, Girona, Ampúries, Osona, Urgell, Lleida i Tortosa i així arrodonir el vell arquebisbat de la Tarraconense visigòtica; la memòria de l'arquebisbat restava viva, sens dubte, en els ambients eclesiàstics i s'hi comprenien també «Saragòssa, Osca, Pamplona, Oca i Calahorra», com dèiem a l'Informe que cinc historiadors redactaren sobre el Mil·lenari.¹⁰³ La temptativa de Cesari fracassà, però ací la tenim. I de

100. Abadal: *Els primers...*, pp. 222 i 229.

101. Reproduïm en part les línies del nostre treball del colloqui d'Hug Capet que encara està en premsa (estiu del 1989).

102. Abadal: *Els temps...*, pp. 67-85, en les que l'autor segueix les línies generals a *Els primers comtes...*

103. *Procés d'independència de Catalunya (ss. VIII-XI). La fita del 988.* Informe signat pels professors Font Rius, Mundó, Riu, Udina i Vernet, Barcelona,

nou s'intentà amb Ató de Vic i Borrell II, que ben coneguda és: viatjaren a Roma i obtingueren cinc butlles al respecte, centrant l'arxidiòcesi a Vic, amb la qual cosa s'intentava de nou restaurar la metropolitana Tarraconesa, tan viu era el seu record, 260 anys després de la invasió musulmana.

La cultura. Un cas semblant és aquest; en general, la carolíngia no bandejà pas la vella visigòtica, molts membres de la qual certament l'adaptaren en fugir de la Tarraconesa visigòtica quan la invasió musulmana: Teodulf d'Orleans, Agobart de Lió, Benet d'Anià, Prudenci de Troyes, Claudi de Torí, Pirmi de Reichenau. Ja Valls Taberner recollí tot el que representaven aquests en el seu treball sobre la Marca Hispànica, editat fa poc temps.¹⁰⁴ La cultura visigòtica, com diem, no fou pas bandejada com ho demostren els «scriptoria» catalans fins al segle XIè, on compareixen abundants fonts literàries visigòtiques: manuscrits com la Bíblia de Sant Cugat amb prefaci de Sant Isidor, autor que era llegit en totes les biblioteques de l'època (Ripoll, Vic, Barcelona, Sant Cugat) i on es conservaven els textos bíblics, litúrgics i legals gòtics amb un predomini de textos patristics, gregorians i isidorians, sobre tot les Etimologies del savi bisbe de Sevilla. Després de gairebé tres segles de domini franc, encara la gran figura de l'abat Oliba pertany, en una part molt important, en ple segle XIè, a la cultura gòtica: un exemple molt significatiu és el del poema a honor del comte Bernat Tallaferro, escrit per Oliba, que recorda l'«Epitaphion Chindasvintho regi conscriptum» de Sant Eugeni de Toledo.¹⁰⁵ Un segle abans, en plena dominació carolíngia, l'esplendor dels estudis sagrats de l'època gòtica era comentat en el concili de Barcelona de l'any 906, com ens recorda Mateu i Llopis.¹⁰⁶ Finalment Bastier abundava en les mateixes idees, com ja hem vist més amunt, abans de la nota 59, en què reproduïm unes paraules seves.¹⁰⁷ Sols per a no allargar-nos massa ens limitem a esmentar la importància de l'onomàstica que sura sempre a tants i tants documents dels segles IXè-XIè, costum dels noms visigots que venia de lluny.

Quant a la Diplomàtica, cal recordar les moltes fórmules de la documentació visigòtica que passaren a la documentació catala-

Generalitat de Catalunya, «Col·lecció Textos i Documents», 5, 1989, p. 24.

104. Valls Taberner: *La Marca Hispànica*, 1987, p. 28.

105. Nicolau d'Olwer, Ll.: *L'escola poètica de Ripoll*, a *Anual de l'IEC*, VI, pàgina 30.

106. Op. cit., p. 81.

107. Vegeu notes 58 i 59.

na(invocació, clàusules penals, mesures de terres, valoració de les mateixes); cal remarcar encara la influència visigòtica en els monogrames de les monedes catalanes de l'època, batudes a les antigues seques visigòtiques catalanes de Girona, Rodes i Barcelona, així com alguns dibuixos de les miniatures de les bíblies de Farfa i Rodes, d'origen català, com són les orles, arcs de ferradura, palmes, etc., de tradició visigòtica.

Si bé és cert l'arrelament de la cronologia franca a la documentació des del segle IXè fins al XIIè, cal tenir en compte alguna expressió que ens indica fins a quin punt aquesta calendació tenia un abast polític, com ho demostren, per exemple, les datacions abundants al segle Xè que diuen «regnante in Francia», com volent remarcar que Catalunya no era França, així com en el mateix segle, quan a l'acta de consagració de la seu d'Elna s'anomena a Carles el Simple «rex Francorum et Gothorum» indicació ben clara de dos regnes distints.¹⁰⁸ Adhuc, les distintes maneres de la datació per als reis francs, demostra a Catalunya una «afirmació progressiva de la identitat catalana», com diu Zimmermann.¹⁰⁹ Ementem ací, encara que de passada, el que s'esdevé amb la nova dinastia, el mil·lenari de la qual es celebrà ja fa dos anys; ens trobem amb un trencament ben clar i on apareix més que un reflexe d'interès polític «una lliura manifestació de gustos i tendències», segons s'ha escrit. Per acabar amb aquest apartat, diguem que el còmput de l'Era no es perdé, ni molt menys: manta vegada apareix com a còmput complementari i d'altres voltes sol: el trobem —podríem citar molts exemples— des del segle IXè fins al XIIè; recordem dos casos, l'un del 801 en una crònica de l'església de Carcassona i a un document de Sant Cugat al darrer segle esmentat.¹¹⁰

Breus consideracions finals. Tot això ens portaria a acceptar per a la Catalunya d'aquests segles un llegat gòtic viu i fàcilment identificable a través de la documentació, un sediment visigòtic que hom pot reconèixer sobre tot en l'aplicació de la llei gòtica, perquè l'ús tan extens de la mateixa ens porta a creure com un dels factors fonamentals d'una cultura fins al punt que era invocada contínuament i àdhuc abusivament; aleshores se suscita la pregunta, quina idea en tenien els contemporanis? i, com arribaren

108. *Marca*, op. cit., Ap. LXV.

109. *La datation des documents catalans du IXè au XIIè siècles...*, a «Annales du Midi», vol. 93, núm. 154, vol. 93 (1981), p. 349.

110. *Recueil des Historiens des Gaules*, vol. V, p. 386 respecte a Carcassona. Quant al s. XII, vegeu el Ms. 74 del fons de Sant Cugat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, fols. 156 v.º a 159. No cal dir que és un còmput d'origen hispànic.

a aquests extrems? La mateixa abundància de manuscrits de la *Lex* als «scriptoria» catalans de l'època, la demanda d'aquests manuscrits per part dels comtes (com en el cas de la comtessa Almodis en ple segle XIè, o la menció a la butlla de Joan VIIIè en què es mana que s'inclogui el seu text a la *Lex*, com es diu al concili de Troyes de l'any 878, per tant al segle IXè), tots aquests extrems no ens portarien a afirmacions molt clares d'aquest sediment romano-gòtic de la Catalunya comtal?¹¹¹

D'aquest sediment que sura per tot arreu i que ens portaria encara a més preguntes: ¿això donà lloc a una certa consciència d'aquest llegat? Pregunta més difícil de contestar. Els dirigents d'aquell temps —els comtes, bisbes i abats— tingueren una consciència d'aquest fet en la seva societat que es descabdellava tan diferentment de la veïna carolíngia i que potser la veïen com a model? ¿La menció, tan clara, als Usatges, en seria un indicatiu d'aquesta consciència?

Perque cal tenir en compte també que el domini carolíngi damunt Catalunya —el domini capètida, completament al marge— fou efímer (pròpiament durà un segle, de la fi del segle VIIIè a la meitat del IXè, en que els comtes ja actuaren al marge dels sobirans) i tigué sols un caràcter de superestructura (car no hi hagué una absorció per part de la societat del model social carolíngi) i no hi hagué tampoc una aportació de població (que continuà essent la indígena, que restà després de la invasió musulmana, amb una aristocràcia també indígena).

Tot això explicaria que el substrate hispà-gòtic tingués un paper important i que la societat catalana d'aquests segles respongués més a un model de tradició hispano-gòtica que no pas carolíngi, com el que trobem, per exemple, en les altres terres dels regnes cristians de la resta d'Hispania i segons ha escrit fa ben poc temps Philippe Wolff «cal considerar que els nuclis pirinencs nord-orientals de la reconquesta no han diferit, en els seus orígens, de llurs veïns espanyols: llibertat de les persones, propietat i herència de les terres, autoritat dels caps de la guerra, independència de fet davant dels reis francs».¹¹²

Encara voldriem afegir unes paraules de l'esmentat professor Zimmermann:¹¹³ els bisbes en un primer temps, segle IX, mantenen amb perseverança la idea de l'alliberament i de la restauració. Un cop tancat el parèntesi de l'ocupació musulmana, el país és

111. Abadal: *Catalunya carolíngia*, II, Ap. IX.

112. *Histoire de la Catalogne*, Toulouse, Privat, 1982, p. 13.

113. Zimmermann: *El bisbe...*, p. 157.

retornat a ell mateix, i aquest país és l'antiga monarquia gòtica, Hispània. Els bisbes catalans es diuen «hispani» i en els concilis evoquen els temps gloriosos d'Hispània i distingeixen, entre els sufraganis de Narbona, els «hispani» dels altres. Llur vassallatge a la tradició gòtica s'expressa en les citacions dels concilis de Toledo, en la referència permanent a les lleis visigòtiques «nostrae leges».

TERCERA PART

Una part del nostre estudi rau al voltant de la denominació que rep el nostre país durant aquests segles. Ens referim especialment al nom d'Hispània, per la relació que aquest nom té, sens dubte, amb els precedents històrics, amb relació amb la Hispània gòtica.

D'aquest tema ens n'hem ocupat breument als darrers estudis que hem citat al començament de la primera part d'aquest *Tema d'estudi*: ens referim a la ponència que presentarem a Cervera, al novembre de 1988 al voltant de la «Marca Hispànica» i la que vàrem descabdellar a Salamanca sobre «Cataluña en el siglo X», taula rodona, sobre «Sociedad, política y reconquista».¹¹⁴

Sobre aquest tema cal, per descomptat, esmentar el vell estudi de Maravall ja citat sobre el concepte d'Espanya a l'Edat Mitja.¹¹⁵ També el treball del meu mestre, A. de la Torre «La reconquesta en el Pirineo»,¹¹⁶ encara que aquest estudi es circumscriu més a la locució Marca Hispànica. A més d'ambdues obres, cal recollir el tan ben acabat estudi d'Abadal sobre la locució «Marca Hispanica»,¹¹⁷ que utilitzarem amb molt de profit.

D'altra banda el darrer estudi de Zimmermann que hem citat abans relatiu als orígens de Catalunya ens aporta dades de molt interès al nostre tema.

Respecte al treball de Maravall podem dir que aquest autor s'entreté en la qüestió de la locució Marca Hispànica i en el d'*Hispània*.

Ramon d'Abadal, com diem, sí que, en estudiar la dita locució,

114. Vegeu notes 7 i 8.

115. Vegeu nota 39.

116. *La reconquesta en el Pirineo*, a «La reconquesta española y la repoblación del país», Zaragoza, 1951, pp. 24-38.

117. Abadal, R. de: *Nota sobre la locución «Marca Hispanica»*, a «Boletín R. Academia Buenas Letras B.», XXVII (1957-58), pp. 157-164. Pàgines publicades també a *Dels visigots als catalans*, pp. 173-179.

parla del nom d'Hispania ben clarament, encara que el tema en si no l'interessa. Cal estudiar, però, tot el referent als «hispani», sobretot a la seva obra *Els diplomes...*¹¹⁸

De la Torre en el seu estudi citat sobre la reconquesta a Catalunya dóna una relació bastant completa de les mencions de *Marca, limes, partes, custos, fines*, paraules referides a la Marca Hispànica, en general, i alguna vegada a *Hispania* solament. Les conclusions a que arriba De la Torre es refereixen a la Marca, objecte del seu treball i no pas al nom d'Hispania. I no deixa d'ésser curiós que un historiador forà, vull dir no català, encara que ben arrelat al nostre país i que el conegué bé, no cerqués el valor del mot Hispania en aquesta època. La qual cosa, per contra, sí que recull, com veurem de seguida, Ramon d'Abadal.

Efectivament, Abadal, després de reunir una sèrie de cites en què apareix el nom d'Hispania, junt generalment a Marca, n'esmenta alguna vegada sols el nom d'Hispania. Així recull, per exemple, l'esment dels bisbes d'*Hispania* que acudeixen als sínodes; referint-se al privilegi del rei Lotari de l'any 968 a Sant Feliu de Guíxols diu més: «el cas més corrent, a partir de principis de segle, és de designar el territori català com Hispania». Recollint una altra cita diu que el cultisme portà a la utilització de fórmules recargolades, com l'expressió de Richer aplicada a Borrell II «*duce citerioris Hispaniae*».¹¹⁹

Podríem encara seguir amb alguna altra aportació historiogràfica, però el temps no ens ho permet...

Encara que breument intentem ara de recollir les nombroses cites en que la documentació i les fonts en parlar d'Hispania, la consideren com a terra originària dels qui arriben al regne franc.

L'Astrònom, a la *Vita Ludovici*, ens parla repetidament, en narrar els fets del nostre país, d'Hispania, i sols una vegada escriu *Marca Hispanica*. Els *Annals Bertinians*, recullen generalment aquesta darrera locució, però a partir del 878 s'aplica al nostre país de nou el nom d'*Hispania*.

D'altra banda els privilegis de Carlemany, Lluís i Carles tantes vegades esmentats, parlen d'*Hispania*, car no empren pas aquesta locució culta de *Marca Hispanica*. Els documents oficials francs parlen d'*Hispania*, naturalment que en alguns casos es refereixen a la part alliberada del nostre país, i d'altres a la resta d'Espanya.

118. *Els diplomes carolingis a Catalunya*, vol. II de *Catalunya carolíngia*, Barcelona, 2 parts, 1926-50. Vegeu especialment de la primera part «El règim dels hispani», pp. X-XVI.

119. Abadal, op. cit. darrerament, p. 178, de l'edició catalana.

Per als francs l'alliberament dels comtes catalans prefigura i resumeix —com afirma Zimmermann—, una realitat pels habitants de la futura Catalunya: per a ells l'alliberament de Barcelona de l'any 801 no representa pas una ruptura o un trencament, sinó que inaugura un procés de restauració i aquesta restauració no és altra que la d'Hispania, que la invasió musulmana ha vingut a enfosquir: hi hagué una continuïtat de l'herència romana, heretada per la monarquia de Toledo i aquesta herència romano-gòtica ha estat respectada pels francs i ha permès de recuperar i de reivindicar el nom d'*Hispania*.¹²⁰

Ja a meitat del segle IX, l'any 840 en una divisió dels regnes va ser adjudicat a Pipí «Aquitaniam, Hispaniam, Wasconiam et Gothiam».¹²¹ I Carles el Calb en el privilegi del 844 diu: «... partibus... sive Ispaniae consistentium...».

L'any 869 referint-se a l'abat de Santa Maria d'Arle es diu «veniens vir Deo fidelis ex partibus Hispaniae».¹²² I l'any 878, la butlla de Joan VIIIè que s'adreça als bisbes de Narbona i d'Hispania: és la butlla que manta vegada ha estat citada perquè es disposava que s'inserís la «Lex Visigothorum».¹²³ L'any 899 en el Precepte lliurat a favor de l'església d'Elna es llegeix «in omni regno Goticae sive Hispaniae» i l'atorgant, el rei Carles, s'anomena «rex Francorum atque Gothorum».¹²⁴

I en el concili de Barcelona de l'any 906, es parla de «tota Hispania atque Gotia». L'any 914 en l'elecció i consagració del bisbe de Vic, Jordi, es diu tan «Septimaniae quam Ispaniae».¹²⁵

En una consagració de la catedral d'Elna, de l'any 916, s'escriu «citra clusas Spaniae proprietatis meae...».¹²⁶ I l'any 922, en una concessió a l'església de Girona consten els següents mots: «quicquid adquisitum habet vel de reliquo acquirere poterit infra fines Gosiae vel Hispaniae».¹²⁷ L'any 947 en el Precepte donat a Roda es diu «a regione Hispania nostra adeuntes».¹²⁸ I consta que el cèlebre abat Cesari procedeix «de Yspania»,¹²⁹ mentre l'any 974, el bisbe de Barcelona, Vivas, pren per testimoni en un acord amb

120. Zimmermann: *Aux origines*, pp. 10 i 11.

121. Maravall, op. cit., p. 118.

122. Zimmermann: *Aux origines...*, p. 12.

123. Kienast, op. cit., p. 267.

124. Abadal: *Nota sobre la locució...*, p. 178 i *Catalunya carolíngia*, p. 110.

125. Villanueva: *Viaje literario...*, vol. VI: la primera cita a la p. 262, la segona a la 269.

126. *Marca Hispanica sive...*, columna 840.

127. *Ibidem*, col. ap. 68.

128. *Ibidem*, columnes 858-59, p. 124.

129. Abadal: *Nota...*, p. 178.

Borrell II, a tots els homes d'Espanya «omnibus... hominibus Spanie gentium commorantibus...».¹³⁰ Ens sembla que aquests darrers mots són ben expressius: els homes de la terra del bisbe Vi-vas són els qui viuen a Espanya.

El conegut autor, biògraf de Gerbert, Richer, que visqué en el traspàs del segle x a l'xi ens parla sovint d'*Hispania* a la seva història referint-se al nostre país. Precisament el desconeixement d'aquesta aplicació del nom d'Espanya a la nostra terra fou el motiu pel qual alguns autors, en comentar l'aprenentatge de la ciència àrab de Gerbert, pensaven que havia estat a les terres musulmanes: *no*, l'Espanya esmentada per Richer és el nostre país. I el futur Silvestre II, quan, després d'haver estat a Catalunya, en les seves relacions amb personatges que ell conegué a Hispània, anomena la terra que ell visità amb aquest nom: *Hispania*.¹³¹ Ni Richer, ni Gebert parlen mai de la Marca Hispànica, i sol el darrer una vegada d'Ibèria.

I per acabar, l'any 1010, als bisbes catalans sufraganis de Narbona se'ls diu «hispanorum simul suffraganeorum», i amb aquesta cita, concluïm, dient amb Zimmermann, que la denominació més evident del nostre país és la d'Hispania; tant els alliberadors francs, com els indígenes alliberats, estan d'acord a reconèixer la pertinença a Hispània dels comtats catalans.¹³²

La llarga llista que hem donat, i que podria encara continuar-se, ja no ens interessa seguir-la per tres raons: primera perquè cada vegada és més escassa l'allusió al nom d'Hispania; en segon lloc perquè quan apareix es refereix generalment a la terra de sarraïns, a la dominada pels pagans. La tercera raó és que, a partir del segle xi deuria començar una nova denominació, l'origen de la qual ignorem totalment; el nom de Catalunya. Aquest corònim que, aplicat al nostre país, no el trobem fins a primers del segle següent, deuria ja existir a meitat de l'anterior, com va intuir el gran filòleg suís Aebischer.

* * *

130. Zimmermann: *Aux origines...*, p. 11.

131. Havet: *Lettres de Gerbert*, París, 1889, cartes 45 i 217. I Riché, P.: *Gerbert d'Aurillac. Le Pape de l'an mil*, París, Fayard, 1987. Aquest autor dona com a autèntiques les cartes de Gerbert.

132. Zimmermann: *Aux origines...*, pp. 112 i 9.

Ara bé, de tot el que hem recollit, el que ens interessa assenyalar és la valoració que fem de l'ús del nom d'Hispania en relació amb la consciència goticista que existia al país. És a dir, no solament hi havia un sediment romano-gòtic, no solament hi havia una densa base jurídica procedent de la *Lex*, no solament hi havia una continuació de la cultura visigòtica, no solament ens trobem, des de fora, hispans o gots i no solament, des del punt de vista sòcio-jurídic, anàlegs als altres regnes cristians d'Hispania i per això, ens sembla que el nom d'Hispania no és purament geogràfic; és un nom que s'escau a un país que té uns trets propis d'aquella vella i antiga Hispania gòtica.

Que aquest nom no quallà, és evident; que és un problema, malgrat això, el del nom del nostre país durant aquesta època, és evident, segons les fons de que actualment disposem. El que nosaltres hem volgut dir és que davant d'aquest anonimat, hi ha un fet i és que des de fora, concretament des de França es considerava que aquest país era Hispania; i, certament, amb molts de trets, que s'han assenyalat a través de les nostres pàgines, així es podia considerar.

Així tenim distints noms: Gòtia, Ibèria, però el més perdurable és el d'*Hispania*, com hem dit, que el mateix Abadal reconeix que era el més corrent.¹³³

133. Abadal: *Nota...*, p. 178.